

MOZGALMI INNOVÁCIÓK

Oross Dániel, PhD
(TK Politikatudományi Intézet)

A recenzió beérkezett: 2019. november 2. – véglegesítve: 2019. november 10.

(Mikecz Dániel: A globalizációkritikus mozgalom Magyarországon. Zöldek, Pacifisták, Házfoglalók. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2018. 226 p.)

Miként születtek és milyen változást hoztak a magyar politikába a 2000-es években megjelenő globalizációkritikus mozgalmak? Ha egyetlen kérdésbe kellene sűríteni a kötet által körüljárt témát, akkor a fenti mondat mentén ragadható meg az a probléma, amit Mikecz Dániel a globalizációkritikus mozgalmak nemzetközi szakirodalmának feldolgozásával, valamint saját empirikus kutatásai tükrében alaposan körüljár. A kötet erénye, hogy egyben láttatja a globalizációkritikus mozgalmak létrejöttét és a folyamat hazai szereplőit, jól alkalmazva a téma vizsgálatának nemzetközi szempontrendszerét a hazai folyamatok sajátosságainak megvilágítására. A szerző értelmezésében a magyar globalizációkritikus mozgalom része a tágabb magyar alternatív mozgalomnak, annak egy adott (2000 utáni) időszakhoz köthető és megkülönböztető jegyekkel bíró változata. E megkülönböztető jegyek feltárásának, valamint az általa vizsgált mozgalmak által bevezetett mozgalmi innovációknak kiemelt figyelmet szentel a könyv.

Ha valamiféle előképét keresnénk a kötetnek, akkor felépítésében és célkitűzéseit tekintve Szabó Máténak 1985-ben a Gondolat Kiadónál megjelent, *Zöldek, alternatívok, környezetvédők, az ökológiai mozgalmak elmélete és politikája* című könyvével mutat hasonlóságot. Szabó Máté akkor megjelent munkája a zöldmozgalmak nemzetközi történetét mutatta be a magyar közönségnek, míg ez a könyv a globalizációkritikus, alternatív mozgalmiság hazai történetét tárja fel. Mikecz könyve egy esettanulmány, egy mára lezárult korszakot, a globalizációkritikus mozgalmak magyarországi megjelenését mutatja be 2000 és 2010 között.

A kötet bevezetője kellő megalapozottsággal, mégis tömören foglalja össze azt a nézőpontot (globalizáció alulnézetből), ahonnan az általa vizsgált szervezetek tekintenek a globalizációra, egyúttal elhelyezi témáját a hatvanas éveket követő nemzetközi folyamatok, valamint a 80-as években született magyar alternatív mozgalom történetének korszakai között. Azonban már a beveze-

tőben megjelenik egy, a kötet egészét érintő probléma: az egyes alfejezetek egymáshoz illesztése nem sikerült tökéletesen, ami a kötet koherenciáját csökkenti. Így például ebben a részben szerencsésebb lett volna talán előbb az alapfogalmakat (társadalmi mozgalmak, globalizációkritikus mozgalom, magyar alternatív mozgalom) tisztázni, s csak azt követően kitérni a kötetbe foglalt empirikus vizsgálat módszertanára (már csak azért is, mert ez a rész egyúttal egy tömör áttekintését is adja a kötet tartalmának és a benne található elemzéseknek).

Az *Elméleti kiindulópontok* fejezet nyolc, sok ponton egyébként nagyban eltérő irányzat (az erőforrások mobilizációjának elmélete, a vállalkozói irányzat, a politikai folyamat-irányzat, a politikai lehetőségstruktúra, a kontextus rendszer, a szociális konstruktivizmus, az új társadalmi mozgalmak elmélete, valamint a média és a társadalmi mozgalmak elméletei) vizsgálatát szintetizálja a témájához igazítva, a kötetben alkalmazott módszertan igényeire szabottan. A fejezet végére illesztett első táblázat az, amiből világossá válik, miként tekintenek a különböző mozgalmi elméletek a mozgalmak által alkalmazott kommunikációs technikákra, arra a kérdésre, amire a könyv fókuszál. A szerző kétségkívül tanúbizonyságát adja annak, hogy az általa vizsgált téma nemzetközi kutatási irányzatait ismeri, ugyanakkor talán érdemes lett volna egy-egy példával megvilágítania, miként alkalmazza, hogyan vonatkoztatja az ismertetett elméletek megállapításait a könyv harmadik és negyedik fejezetébe foglalt elemzésre, e példák nélkül ugyanis az olvasónak úgy kell követnie a szerző gondolatmenetét, hogy azok hazai alkalmazhatóságáról, illetve annak esetleges korlátairól keveset tud meg. A fejezet végén szintén érdemes lett volna reflektálni arra, mennyire férnek meg egymással ezek az elméletek, milyen különbségek, esetleg ellentmondások azok, amelyeket a szerzőnek könyve írása során át kellett hidalnia.

A harmadik, a politikai lehetőségstruktúra és a globalizációkritikus mozgalom viszonyát áttekintő fejezetben válik kifejezetten zavaróvá az egyes alfejezetek egymáshoz nem illése. Az olvasó ebben a fejezetben előbb kap egy áttekintést a gyülekezési jog hazai szabályozásáról, majd a rendszerváltást követően kialakult magyar mozgalmi szektor sajátosságairól (benne egy egyébként roppant érdekes empirikus vizsgálattal arról, hol és miként zajlottak a szerző által vizsgált tiltakozások és miként tudósított azokról a sajtó), s csak aztán ismerheti meg azt a történeti kontextust, amilyen környezetben a magyar alternatív mozgalom megszületett. Véleményem szerint az első két alfejezetet és az azt követő alfejezetek sorrendjét feltétlenül érdemes lett volna felcserélni, hogy az olvasó fokozatosan ismerkedhessen meg a témával, s követni tudja a szerző gondolatmenetét, vizsgálati szempontjait. Ezzel együtt is igaz ugyanakkor, hogy a fejezet egésze roppant fontos meglátásokkal szolgál a hazai globalizációkritikus mozgalmak sajátosságainak megértéséhez, illetve a globális mozgalmakhoz való kapcsolódásról. Az alternatív mozgalom alak-

változásáról írt alfejezetből az olvasó egyfelől megértheti, honnan erednek a globalizációkritikus mozgalmak, milyen elvekre alapozva jöttek létre, mik voltak a sikerességük háttérében álló tényezők, illetve a 2001. szeptember 11-i terrortámadás miként szűkítette mozgásterüket, valamint azt is, miként szűletett a magyar alternatív mozgalom, majd a rendszerváltást követően miért nem formálódott párttá. Azon túl, hogy behatárolja a hazai globalizációkritikus mozgalom létrejöttének és aktivitásának sajátosságait a magyar alternatív mozgalom egésze felől nézve, rendkívüli alapossággal, nemzetközi összevetésben járja körül az ideológiai bal/jobbszélű törésvonal relevanciáját a globalizációkritikus mozgalom résztvevői körében.

A könyv legizgalmasabb, sokoldalúan megírt, kvalitatív és kvantitatív kutatási eredményeket egyaránt magába foglaló része a negyedik fejezet, amely a globalizációkritikus mozgalmak által meghonosított innovációkat mutatja be. Azon túl, hogy a mozgalmi kommunikáció sajátosságait ismerteti, a szerző példaként bemutatja, a házfoglaló mozgalom miként vont be a nyilvánosságot két akciójába. Arról is képet kap az olvasó, miként hoztak létre új, online médiatartalmakat a mozgalom tagjai világszerte, illetve miként csatlakoztak ahhoz a hazai mozgalmárok. Az elméleti megalapozottság szigorú módszertani alapossággal párosul abban a részben, ahol a Zengő-konfliktus szereplőinek médiában megjelent üzenetein, mint esettanulmányon keresztül mutatja be a globalizációkritikus mozgalom és a vele szembe kerülő állami szereplők konfliktusát és az ügy kimenetelét. Egy további mozgalom, a Critical Mass mobilizációs gyakorlatán keresztül azt is megtudhatjuk a könyvfejezetből, miként éltek a kétezres évek elején a globalizációkritikus mozgalmak az internet adta új kommunikációs lehetőségekkel. A fejezet végén mikro-, mezo- és makroszintű példákon keresztül ismerteti a globalizációkritikus mozgalmak által meghonosított látványos, performatív politikai akciókat, amelyek nem csupán a mozgalom láthatóvá válását, kommunikációs stratégiájának fejlődését tették lehetővé, de egyúttal kiindulópontként szolgáltak a mozgalom párttá szerveződésének folyamatában.

A kutatás megállapításait összegző, záró fejezet nem egyszerűen összefoglalja, hanem bizonyos, az elméleti részben ismertetett szempontok figyelembe vételével kiegészíti a kötetben bemutatott eredményeket, így például tömören ismerteti az alternatív mozgalom alakváltozását a mozgalom szervezettsége, ellenségképe és az alkalmazott akcióformák alapján. Záró gondolatai egyúttal a globalizációkritikus mozgalmak és a 2000-es években (főként Budapesten) bekövetkezett kulturális változások kapcsolatát is elemzik, megállapítva, hogy az alternatív mozgalmak felgyorsították a hazai kulturális változást, a nyugati hatások recepcióját, sajátos hazai lendületet, ízt adva egyúttal a folyamatnak.

Nagy hiányosság mutatkozik meg abban, hogy a szerző elmulasztotta aktualizálni a szöveg egyes megállapításait. Az önmagában még nem lenne prob-

léma, hogy a könyvben ismertetett empirikus vizsgálatok adatai 2005–2006-ból származnak, de fontos lett volna kiemelni, hogy az azokból levont következtetések mennyiben érvényesek napjainkban. Különösen a 2010 óta bekövetkezett, rendszerszintű változások azok, amelyek jelentősen módosították a hazai globalizációkritikus mozgalmak számára adott lehetőségstruktúrát. Miközben a szerző alaposan körüljárja azt a kérdést, hogy a hazai lehetőségstruktúra mely elemei segítették elő a Lehet Más a Politika párttá válását, arra a kérdésre már szinte egyáltalán nem tér ki, mi okozta a párt kettészakadását (noha például a globalizációkritikus mozgalmon belüli bal/jobbszélsőség okait hosszan elemzi), mint ahogyan arra sem, hogy az Orbán-rendszer feltételei között milyen kihívásokkal találta magát szemben a párt. Kifejezetten elavult a gyülekezési jog szabályozásáról írt rész, amely a 2010 előtti állapotokról úgy ír, mintha az akkori körülmények ma is mérvadók lennének, noha 2018 nyara óta új törvényt fogadott el az Országgyűlés. Ezekre a változásokra tekintettel talán érdemes lett volna már a címben is, valamint a szövegben több helyütt jelezni, hogy a kötet legfontosabb megállapításai a 2000 után eltelt évtizedre, vagyis a 2000–2010 közötti időszakra vonatkoznak.

Jövőbeli kutatások számára tehát egyfelől adott a lehetőség, hogy a szerző által kitaposott ösvényen haladva elemezzék, értelmezzék a hazai globalizációkritikus mozgalmak alakváltozását, különös tekintettel az Orbán-rendszernek a politikai lehetőségstruktúrára gyakorolt hatása felől vizsgálódva. Másfelől a kötetben ismertetett mozgalmak történetét, a demobilizáció okait is érdemes volna a 2010 óta eltelt idő fényében körüljárni. A vizsgálat óta eltelt időszak újonnan született mozgalmai is kétségkívül figyelmet érdemelnek: elég például a Greta Thunberg nevével fémjelzett, a klímaváltozás ügyét a középpontba állító Fridays for Future mozgalomra utalni, amely Magyarországon is diákok és globalizációkritikus felnőttek ezreit mozgatja meg.

Miközben a könyv bevezetője és következtetései közérthetően és gördülékenyen íródtak, laikus olvasó eltévedhet a kötet többi fejezetét strukturáló szerzői szempontrendszer összetettségében, valamint abban a fogalmi labirintusban, amit a kötet a különböző nemzetközi vizsgálatok elméleti keretrendszeréből kialakított. Bár a szerző igyekszik világossá tenni a mozgalmi elméletek és a kommunikáció viszonyát egy táblázattal (66. oldal), ennél több erőfeszítésre lett volna szükség ahhoz, hogy a társadalomtudományokban járatlan olvasó számára is világossá, követhetővé váljanak fontos összefüggések. Mivel pedig a kötet egyes részei aktualizálásra szorulnak, féltő, hogy a közéleti kérdésekben járatlan olvasó bizonyos, a kötet írásakor még aktuális, ám mára elavult információkat a jelenre nézve is érvényesnek tekinthet. Ugyanakkor a mozgalmak iránt érdeklődő, az aktuálpolitikát követő, társadalomtudományi végzettségű olvasók, kutatók, szakértők és egyetemi hallgatók számára rendkívül hasznos a könyv olvasása.